

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เป็นเวลานานมาแล้วที่มนุษย์ถูกรับรู้ว่าเป็นเสมือนองค์ประกอบอย่างหนึ่ง ซึ่งพฤติกรรมของเขาถูกชี้นำโดยค่านิยมจากภายใน หรือกฎเกณฑ์ส่วนบุคคล ซึ่งเราอาจจะเรียกสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ว่าเป็นองค์ประกอบของอัตตา (Self-component) และมาตรฐานทางพฤติกรรมเหล่านี้ถูกรับรู้ว่ามีผลกระทบโดยตรงต่อพฤติกรรมของบุคคล

อย่างไรก็ตาม มีการค้นพบว่าประโยชน์ที่กล่าวมาข้างต้นนั้นไม่เป็นความจริง แต่อย่างไรก็ตามในการทอบแบบสอบถามบุคคลอาจจะเปิดเผยถึงความสำนึกนึกทางเพศสูง การรลงโทษสูง หรือความคิดสร้างสรรค์สูง แต่ในความเป็นจริงลักษณะการเหล่านี้กลับไม่ได้ถูกสะท้อนออกมาเป็นพฤติกรรมโดยอัตโนมัติ (Wicklund, 1979) ยิ่งไปกว่านั้นยังมีการพบว่า บุคคลต้องถูกทำให้คิดถึงค่านิยมเหล่านี้ โดยการทำให้เกิดการตระหนักในตนเอง ก่อนที่ลักษณะการเหล่านี้จะถูกแสดงออกมาเป็นพฤติกรรม ถ้าปราศจากสภาพการณ์เช่นนี้แล้ว คนที่มีความสำนึกนึกทางเพศสูงจะไม่แสดงความแตกต่างในการเปิดเผยความพึงพอใจต่อภาพเบลอเมื่อเทียบกับความที่มีความสำนึกนึกทางเพศต่ำ (Gibbons, 1978 : 976-978) นอกจากนี้ยังไม่มี ความแตกต่างระหว่างคนที่บอกว่าตนเป็นพวกชอบการลงโทษสูงกับต่ำ ในพฤติกรรมการลงโทษที่เกิดขึ้นจริง นอกเสียจากจะเกิดสภาวะการตระหนักในตนเอง (Carver, 1975 : 510-519) ผลที่คล้ายกันนี้เกิดขึ้นกับลักษณะการความคิดสร้างสรรค์ด้วย (Hormuth, 1979, อ้างใน Wicklund, 1981) อาจกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่า บุคคลที่ไม่ค่อยมีการตระหนักในตนเองมากนัก จะแสดงออกถึงพฤติกรรมเหล่านี้ในวิถีทางที่ไม่เกี่ยวกับค่านิยมที่เป็นพื้นฐานของพฤติกรรมเหล่านี้เลย

การตระหนักในตนเองนั้นเป็นทั้งสภาวะที่เกิดจากการจักรกระทำขึ้น หรืออาจเป็นความแตกต่างระหว่างบุคคลก็ได้ คนบางคนอาจมีแนวโน้มที่จะมุ่งความสนใจเข้าสู่ตนเองสูงกว่าคนอื่น ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องการจะศึกษาว่าความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านการตระหนักในตนเองนั้นจะมีผลต่อการรับรู้สาเหตุ (Attribution) หรือไม่ ซึ่งอาจนำไปสู่การศึกษา ลักษณะการรับรู้สาเหตุแห่งความสำเร็จ และความอับหนอทางการเรียน

ของนักเรียนหรือการรับรู้สาเหตุแห่งความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการทำงานต่าง ๆ ใดอีกด้วย

แนวความคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ทฤษฎีการตระหนักในตนเองเชิงภาวะวิสัยของ Duval และ Wicklund

Duval และ Wicklund ได้เสนอทฤษฎีการตระหนักในตนเองเชิงภาวะวิสัย (Objective Self-Awareness Theory) ในปี 1972 เพื่อที่จะอธิบายพฤติกรรมหลาย ๆ อย่าง ที่มีขอบข่ายอยู่ในจิตวิทยาสังคม กระบวนการทางบุคลิกภาพ และการกระทำของมนุษย์ แกนกลางของทฤษฎีนี้ คือ แนวความคิดที่เรียกกันว่า "การตระหนักในตนเองเชิงภาวะวิสัย" (Objective self-awareness) ซึ่งเป็นสภาวะที่บุคคลมองตัวเขาเองเสมือนเป็นวัตถุสิ่งหนึ่ง ซึ่งในความหมายนี้ก็ไม่ต่างไปจาก "การมุ่งความสนใจสู่ตนเอง" (Self-focused attention หรือ self-directed attention) เท่าใดนัก ทฤษฎีนี้ได้เสนอว่า เมื่อความสนใจของบุคคลมีทิศทางเข้าสู่ตนเอง ผลที่ตามมาคือ การตื่นตัว ซึ่งเกิดจากการที่บุคคลเผชิญหน้ากับความขัดแย้งระหว่างสิ่งที่เขารับรู้ตนเอง (Real self) กับสิ่งที่เขาอยากให้เป็น (Ideal self) ทฤษฎีนี้ยังได้พยายามที่จะชี้ให้เห็นถึงปฏิกิริยาโต้ตอบที่ตามมาต่อการตื่นตัวเกี่ยวกับความขัดแย้งในตนเองในระหว่างที่มีการตระหนักในตนเอง และกลวิธีหรือการปรับตัวของบุคคลเพื่อที่จะลดหรือบรรเทาความกดดันที่เกิดจากความขัดแย้งนี้

ทฤษฎีการตระหนักในตนเองเชิงภาวะวิสัยนี้ ถูกจัดอยู่ในประเภททฤษฎีที่เกี่ยวกับบทบาท (Role-Related Theory) เพราะหลักใหญ่ของทฤษฎีนี้อยู่ที่การแบ่งอัตตาออกเป็นอัตตาเชิงภาวะวิสัย (Objective self) กับอัตตาเชิงอัตวิสัย (Subjective self) ซึ่งในความหมายนี้จะเห็นได้ว่า ทฤษฎีนี้นำไปสู่การเปรียบเทียบกับแนวคิดทางทฤษฎีของ George Herbert Head (1934 อ้างใน Shaw และ Costanzo 1985 : 345) ซึ่งเสนอว่า บุคคลที่อยู่ในสภาวะการมุ่งตนเองเชิงภาวะวิสัยจะมองตนเองเหมือนกับการใช้สายตาของผู้อื่นมามอง (การมองเห็นตนเองเหมือนกับถูกมองโดยผู้อื่น)

Duval และ Wicklund (1972) ได้เสนอว่า ความสนใจของบุคคลจะพลัดผันอยู่ในระหว่าง 2 ลักษณะ คือ บุคคลสามารถมุ่งความสนใจออกไปสู่ภายนอกต่อสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ หรือมุ่งความสนใจเข้าสู่ภายในตนเอง ดิพทางการ

มุ่งความสนใจของบุคคลจะถูกชักจูงโดยสิ่งเร้าภายนอก ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดการมุ่งความสนใจเข้าสู่ตนเอง หรือดึงความสนใจออกสู่ภายนอก สิ่งเร้าที่คงไว้ซึ่งสถานภาพเชิงภาวะวิสัยของบุคคลจะเพิ่มความตระหนักในตนเองเชิงภาวะวิสัย ในขณะที่สิ่งเร้าอื่นจะนำไปสู่การมุ่งความสนใจออกสู่ภายนอก (Wicklund, 1978)

สิ่งเร้าที่ทำให้บุคคลมุ่งความสนใจเข้าสู่ตนเองนั้นมักจะเป็นสิ่งเร้าที่แสดงถึงภาพพจน์ หรือลักษณะของตนเอง เช่น กระจก กล้องโทรทัศน์ แลบบันทึกเสียงของบุคคลนั่นเอง หรือแม้กระทั่งการที่บุคคลเข้าไปอยู่ในสถานการณ์ที่ไม่คุ้นเคย รวมทั้งการที่บุคคลตกอยู่ในสภาพเป็นชนกลุ่มน้อยของกลุ่ม นอกจากนั้นการที่บุคคลรู้สึกตัวว่ากำลังถูกสังเกตอยู่โดยบุคคลอื่นก็ทำให้เขามุ่งความสนใจอยู่ที่ตนเองได้เช่นกัน อย่างไรก็ตามความคงอยู่ของความสนใจที่มุ่งสู่ตนเองนี้เป็นปรากฏการณ์ที่ค่อนข้างรวดเร็วและตรงไปตรงมา แต่เมื่อใดที่เกิดการแทรกแซงของสิ่งเร้าภายนอกหรือเรื่องรบกวน ความสนใจของบุคคลก็จะหันเหออก และเมื่อนั้นการมุ่งต่อตนเองเชิงภาวะวิสัยก็จะสูญไป ซึ่งการแปรเปลี่ยนของเรื่องรบกวนและสิ่งเร้าที่มุ่งสู่ภายนอกนี้สามารถเป็นพลังที่สมดุล ซึ่งจะช่วยลดการกระตุ้นเกี่ยวกับแรงจูงใจที่เป็นสาเหตุมาจากการตระหนักในตนเองเชิงภาวะวิสัยได้

จากหลักการของทฤษฎีที่กล่าวถึงความแตกต่างของการมุ่งความสนใจนี้เอง Duval และ Wicklund (1972) และ Wicklund (1975) ยังได้กล่าวต่อไปถึงผลของการเกิดภาวะการมุ่งความสนใจสู่ตนเองซึ่งมีอยู่หลายประเด็น ซึ่งจะขอกกล่าวในประเด็นสำคัญ ๆ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกันดังต่อไปนี้

การตื่นตัว

เมื่อบุคคลถูกเหนี่ยวนำให้เกิดการมุ่งความสนใจต่อตนเองเชิงภาวะวิสัยแล้ว ผลในเบื้องต้นก็คือ เขาจะเกิดการตระหนักในค่านิยมและมาตรฐานส่วนตัวของเขา และจะนำมาเปรียบเทียบกับพฤติกรรมที่เขากระทำลงไปจริง ๆ โดยการเปรียบเทียบนี้จะมีผลที่เป็นไปได้อยู่ 2 ประการ คือ 1. พฤติกรรมที่เกิดขึ้นอยู่ในระดับเดียวกันหรือเหนือกว่ามาตรฐานของเขา 2. พฤติกรรมอยู่ในระดับต่ำกว่ามาตรฐาน ซึ่งถ้าเกิดกรณีที่ 2 นี้ บุคคลจะมีทางเลือกหลายประการ เช่น

1. เปลี่ยนพฤติกรรมให้สอดคล้องกับมาตรฐาน
2. เปลี่ยนมาตรฐานให้สอดคล้องกับพฤติกรรม
3. ยอมรับความแตกต่างนั้น
4. หลีกเลี่ยงจากสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดการตระหนักในตนเอง ซึ่งจะทำให้หลีกเลี่ยงจากการจัดการกับความขัดแย้งด้วย

โดยปกติแล้วพฤติกรรมมักจะอยู่ในระดับต่ำกว่ามาตรฐาน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งความสำเร็จที่มนุษย์ได้รับมักจะน้อยกว่าความปรารถนาหรือความทะเยอทะยานที่เขามีกังนั้นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจึงเป็นความขัดแย้งทางลบ แต่ Wicklund (1975) ก็ได้ชี้ให้เห็นถึงข้อยกเว้นอย่างหนึ่งที่จะทำให้เกิดความขัดแย้งในทางบวก นั่นก็คือ ในกรณีที่มีการมุ่งตนเองเชิงภาวะวิสัย เกิดความหลังประสบการณ์ความสำเร็จที่เพิ่งผ่านไปไม่นานนัก ทั้งนี้เนื่องจากความสำเร็จครั้งยิ่งใหญ่ที่เพิ่งผ่านมาของบุคคล จะทำให้เขาภาคภูมิใจตัวเอง เหมือนกับเป็นบุคคลในอุดมคติอย่างสูง ความขัดแย้งระหว่างตนเองกับอุดมคติของตนจึงมักเป็นไปในทางบวกมากกว่า (เช่น ความชอบพอตนเอง ความนับถือตนเอง) และ ความสนใจที่มุ่งต่อตนเองในขณะนั้นก็มักจะก่อให้เกิดความรู้สึกในทางบวกเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม เนื่องจากความทะเยอทะยานของมนุษย์ไม่ค่อยจะมาถึงจุดที่เพียงพอ ดังนั้นความขัดแย้งในทางบวกจึงมักจะเกิดขึ้นและจบลงในเวลาอันรวดเร็ว เมื่อมาถึงจุดหนึ่งซึ่งความปรารถนาของมนุษย์ได้เพิ่มมากขึ้น และนำหน้าความสำเร็จที่บุคคลนั้นได้รับเมื่อไม่นานมานี้ ความขัดแย้งทางลบก็จะเกิดขึ้นใหม่ ดังนั้น Wicklund จึงยังเชื่อว่าโดยแท้จริงแล้วความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในธรรมชาติก็ยังเป็นทางลบอยู่นั่นเอง ดังนั้นในตอนต่อ ๆ ไป เมื่อกล่าวถึงความขัดแย้งจะหมายถึงความขัดแย้งทางลบ

ปฏิกิริยาโต้ตอบเกี่ยวกับการประเมินตนเอง

ผลที่เกิดขึ้นทันทีเมื่อบุคคลมุ่งความสนใจต่อความขัดแย้งระหว่างอุดมคติกับพฤติกรรมจริงของตนเอง ก็คือ บุคคลจะเกิดการประเมินตนเอง ในกรณีที่การขัดแย้งที่เกิดขึ้นเป็นทางลบ การประเมินตนเองนี้จะออกมาในรูปของการวิจารณ์ตนเอง การตำหนิตนเอง และการลดความนับถือตนเอง ส่วนในกรณีที่ความขัดแย้งเป็นทางบวก การประเมินตนเองจะเกี่ยวข้องกับการเพิ่มความสำเร็จให้ตนเอง และการนับถือตนเองเพิ่มขึ้น

การหลีกเลี่ยง

ผลที่เกิดจากความขัดแย้งทางลบ และการประเมินตนเอง จะคงอยู่นานเท่าที่บุคคลยังคงอยู่ในสภาพการมุ่งต่อตนเอง แต่ถ้ามุคคสามารถทำให้ตนเองไขว่เขวหรือวอกแวก หรือถูกทำให้ไขว่ไปจากความสนใจที่มุ่งอยู่ที่ตนเอง ปฏิบัติยาโต้ตอบเกี่ยวกับการวิจารณ์ตนเองก็จะสิ้นสลด และผลกระทบในทางลบที่เกิดจากการตระหนักในตนเองเชิงภาววิสัย ก็จะหายไปด้วย และเนื่องจากผลนี้เองจึงมีข้อเสนอว่า บุคคลที่เผชิญหน้ากับความขัดแย้งทางลบจะนำเอากลวิธีอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างมาใช้เพื่อที่จะหลีกเลี่ยงจากสภาพการตระหนักในตนเอง ซึ่ง Wicklund (1975 : 250-256) ได้ชี้ถึง 3 แนวทางสำหรับการหลีกเลี่ยงนี้ คือ

1. บุคคลอาจจะหลีกเลี่ยงสิ่งเร้าทางกายภาพที่จะกระตุ้นให้เกิดการตระหนักในตนเอง เช่น กระจกเงา กล้องถ่ายรูป แดบมันทีกเสียง ผู้ดู
2. บุคคลอาจจะพยายามที่จะสร้างเรื่องรบกวนตัวเขาเอง เช่น คุโรโทรศัพท์ หรือฟังเพลง
3. บุคคลอาจจะทำกิจกรรมการเคลื่อนไหวอย่างเปิดเผย ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ต้องการให้ความสนใจมุ่งสู่ภายนอก

การลดความขัดแย้ง

เมื่อกลวิธีการหลีกเลี่ยงประสบความล้มเหลวหรือเป็นไปได้ บุคคลก็จะพยายามลดความขัดแย้งทางลบของตนเองลง ส่วนมากแล้วความพยายามที่จะลดความขัดแย้งจะขึ้นอยู่กับมาตรฐานเฉพาะตัวบุคคล ในหลาย ๆ กรณีการลดความขัดแย้งอาจจะคล้ายกับการลดความไม่คล่องจองทางปัญญา ดังนั้นวิธีหนึ่งที่สามารถทำได้ คือ การเปลี่ยนทัศนคติ หรือการแก้ไขพฤติกรรมบางอย่าง

ความแตกต่างระหว่างบุคคล

จากทฤษฎีนี้อาจมีคำถามว่า บุคคลจะตระหนักในตนเองเฉพาะเมื่ออยู่ต่อหน้ากระจก กล้อง ผู้ฟัง หรือในสถานการณ์ที่ไม่ปกติอื่น ๆ เท่านั้นหรือ จากประสบการณ์อาจตอบได้ว่า มันไม่จริงเสมอไป บุคคลอาจใช้เวลาจำนวนมากในการคิดเกี่ยวกับตนเอง

ความรู้สึก ความสามารถ ความพึงพอใจและไม่พอใจของตนเอง และอาจมีคนบางคน ใช้เวลาในการนี้มากกว่าคนอื่น ๆ ในขณะที่อาจมีคนอื่นพวกหนึ่งที่ไม่มีการตระหนักในตนเองเสียจนกระทั่งเขาไม่มีความเข้าใจในแรงจูงใจของตนเอง หรือท่าทางของเขา ที่จะปรากฏต่อผู้อื่นว่ามันจะเป็นเช่นไร ดังนั้นจึงมีเหตุผลเพียงพอที่จะกล่าวว่า การตระหนักในตนเองเชิงภาววิสัย ไม่ใช่เป็นเพียงสภาวะชั่วคราวที่ถูกเหนี่ยวนำโดยกระจก กล้อง ฯลฯ เท่านั้น แต่ยังเป็นพวกที่มักจะชอบมุ่งที่ตนเองได้อีกด้วย คนเหล่านี้ มักจะใช้เวลาในการมุ่งความสนใจอยู่ที่ตนเองมาก และพฤติกรรมที่แสดงออกก็ไม่ต่างจากที่เขากำลังอยู่หน้ากระจก แม้ว่าจะไม่ได้อยู่จริง ๆ ก็ตาม

Fenigstein, Scheier, & Buss (1975 : 522-527) ได้พัฒนาแบบ-สอบถามขึ้นมาเพื่อวัดแนวโน้มของบุคคลในการมุ่งความสนใจในตนเอง โดยให้ชื่อว่า มาตรการวัดความรู้ตัว (Self-consciousness Scale) เพื่อที่จะแยกแยะพวกที่มักจะชอบหรือมีลักษณะมุ่งตนเองอยู่ตลอดเวลา ออกจากสภาวะการตระหนักในตนเองแบบชั่วคราว สามารถแยกขอบเขตงานวิจัยที่แตกต่างกัน 2 อย่าง โดยการให้คำว่า "การตระหนักในตนเอง" (Self-awareness) เพื่อหมายถึง การมุ่งตนเองที่ถูกเหนี่ยวนำจากภายนอก และคำว่า "ความรู้ตัว" (Self-conscious) เพื่อหมายถึง ความชอบมุ่งความสนใจไปที่ตนเองเป็นปกติวิสัยซึ่งจริง ๆ แล้วมีความคล้ายกันหลายอย่างระหว่างสภาวะการตระหนักในตนเอง และความรู้ตัว จนแม้กระทั่ง Wicklund (1978) เอง ก็ยอมรับว่า ทฤษฎีการตระหนักในตนเองนี้สามารถจะศึกษาในแนวของความแตกต่างระหว่างบุคคลได้เช่นกัน ดังนั้นในส่วนของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่จะกล่าวถึงในภายหลังนั้น จะขอกล่าวถึงงานวิจัยเรื่องการตระหนักในตนเองที่เกิดโดยการจัดกระทำควบคู่ไปกับการรู้ตัวที่วัดได้ โดยใช้มาตรการวัดการรู้ตัวด้วย เพราะทั้ง 2 ด้านนี้มีลักษณะคู่ขนานกันไปอย่างใกล้ชิด

มาตรการวัดความรู้ตัวนี้มีทั้งหมด 23 ข้อ มีคะแนนจาก 0 (ไม่มีลักษณะอย่างนี้เลย) ไปจนถึง 4 (มีลักษณะอย่างนี้มากที่สุด) ประกอบด้วย 3 มาตรการย่อย คือ

1. ความรู้ตัวส่วนบุคคล (Private Self-consciousness) มี 10 ข้อ วัดความสนใจในความคิด ความรู้สึกภายในของบุคคล เช่น "ฉันพยายามทำความเข้าใจตนเองอยู่เสมอ"

2. ความรู้ตัวเชิงสาธารณะ (Public Self-Consciousness) มี 7 ข้อ ประเมินการตระหนักในตนเอง เสมือนเป็นวัตถุทางสังคมซึ่งถูกมองโดยบุคคลอื่น เช่น "ฉันสนใจอย่างมากต่อหาที่ที่จะถูกมอง"

3. ความวิตกกังวลทางสังคม (Social Anxiety) มี 6 ข้อ ประเมินความหวั่นในการปรากฏตัวต่อสังคม เช่น "ฉันรู้สึกกังวลเมื่อต้องออกไปพูดหน้ากลุ่ม"

คะแนนใน 3 มาตรการย่อยนี้ แสดงถึงความเป็นอิสระต่อกัน (Fenigstein; Scheier, and Buss 1975 ; Turner et al, 1978)

ความรู้ตัวส่วนบุคคล และความรู้ตัวเชิงสาธารณะนั้น หมายถึง กระบวนการมุ่งความสนใจสู่ตนเอง ในขณะที่ความวิตกกังวลทางสังคม หมายถึง ปฏิกริยาที่มีต่อกระบวนการนี้ เมื่อมีการมุ่งความสนใจเข้าสู่ภายใน บุคคลก็อาจพบบางสิ่งบางอย่างที่น่าวิตกกังวล เช่น ความขัดแย้งทางลบที่โลกกล่าวไปแล้ว ดังนั้นความวิตกกังวลที่ปรากฏออกมาจึงเป็นเสมือนผลผลิตของความรู้ตัวนั่นเอง

ความรู้ตัวส่วนบุคคลของมาตรการย่อยแรกนั้นนับเป็นสิ่งที่สำคัญเป็นพิเศษ คนที่ได้คะแนนสูงในมาตรการย่อยนี้ยืนยันว่า "ฉันพยายามที่จะสะท้อนความรู้ลึกของตัวเองออกมา" และ "ฉันตรวจสอบแรงจูงใจของตัวเองอยู่เสมอ" ในขณะที่เดียวกันเขาก็ปฏิเสธว่า "โดยทั่วไปแล้วฉันไม่ได้ตระหนักเกี่ยวกับตัวเองมากนัก" และ "ฉันไม่เคยพินิจพิเคราะห์ตัวเองเลย" ซึ่งองค์ประกอบในคำนี้จะมีความใกล้เคียงกับสภาวะการตระหนักในตนเองที่ถูกจัดกระทำมากที่สุด

โดยสรุปแล้ว ความรู้ตัวจึงมี 2 ลักษณะที่แยกออกจากกัน ลักษณะแรกคล้ายกับแนวคิดของ Jung ในเรื่องความสนใจกับสิ่งภายในตน (Introversion) (Jung, 1933 อ้างใน Fenigstein, et al., 1975 : 525) ซึ่งพวกนี้ตามแนวคิดของ Jung โดยทั่วไปมักเป็นผู้ที่สนใจต่อโลกภายในของความคิดและมโนทัศน์ของตนเอง ในขณะที่แรงผลักดันของความรู้ตัวส่วนบุคคลจะมีความเฉาะเจาะจงมากกว่า โดยจุมุ่งของมันจะอยู่ที่ความนึกคิดและปฏิกริยาหรือการตอบสนองที่เกี่ยวกับอัตตาเพียงอย่างเดียว

ส่วนความรู้ตัวเชิงสาธารณะนั้น มีความเกี่ยวข้องกับแนวคิดของ Head

(1934, อ้างใน Fenigstein, et al., 1975 : 525) Head ได้เสนอว่า ความรู้ตัวของอิตาลีจะเกิดขึ้น เมื่อบุคคลตระหนักในทัศนะของคนอื่น แล้วเขาสามารถมองตนเองเสมือนกับเป็นวัตถุทางสังคมอย่างหนึ่ง สิ่งที่น่าสนใจในที่นี้ก็คือ ปฏิกริยาของคนอื่นที่มีต่ออิตาลี

ความสัมพันธ์ระหว่างความวิตกกังวลทางสังคมกับความรู้ตัวเชิงสาธารณะอาจมีความสำคัญบางอย่างในเชิงทฤษฎี ข้อตกลงใน 2 องค์ประกอบนี้มีความคล้ายกัน แต่ก็ใช้องค์ประกอบที่แยกออกจากกัน นอกจากนั้นความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทั้งสองยังทำอย่างคงเส้นคงวา แต่ก็ยังมีสหสัมพันธ์กัน อาจเป็นไปได้ว่า บุคคลมีความตระหนักในตนเองว่าเป็นวัตถุทางสังคม ทำให้เขาอาจจะประเมินตนเองและเกิดความหวั่นไหว นั่นก็คือ ความรู้ตัวเชิงสาธารณะอาจเป็นตัวห้ำหั่นที่สำคัญของความวิตกกังวลทางสังคม อย่างไรก็ตามการตระหนักในตนเองไม่ได้แสดงนัย โดยอัตโนมัติในแง่ความวิตกกังวลทางสังคม บุคคลอาจมุ่งความสนใจสู่ตนเองโดยปราศจากความรู้สึกลึกไม่สบายใจก็ได้ (Fenigstein, et al., 1975)

ความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านความรู้ตัวนี้อาจนำไปประยุกต์ได้กับปรากฏการณ์หลายอย่าง การทำสมาธิอาจมีความง่ายขึ้นหากทำโดยคนที่มีความรู้ตัวสูง ซึ่งคนเหล่านี้ได้เคยมีประสบการณ์มาก่อนแล้วในการที่จะมุ่งความสนใจเข้าสู่ภายใน คนประเภทนี้อาจมีความพร้อมสำหรับการบำบัดรักษาทางจิตที่มุ่งสู่ภายใน (Insight therapy) ในขณะที่คนอื่น ๆ อาจบำบัดรักษาได้ยากกว่า นอกจากนี้ยังอาจมีความแตกต่างระหว่างคนที่มีความรู้ตัวสูงและต่ำในอีกหลาย ๆ ด้าน เช่น ด้านความรู้สึกไวต่อผลของกระจก กลอง หรือผู้ฟัง ด้านความก้าวร้าว การรับรู้สาเหตุ (Attribution) และการนับถือตนเอง (Fenigstein, et al., 1975)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในส่วนองงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนี้ เนื่องจากทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีที่กระตุ้นให้เกิดงานวิจัยขึ้นมาหลายในหลาย ๆ แง่มุม งานวิจัยบางชิ้นก็ได้นำเอาทฤษฎีนี้ไปประยุกต์ใช้กับชายงานหรือสาขาวิชาบางอย่างที่เฉพาะเจาะจงและปลักย่อยออกไป เช่น กระบวนการบุคลิกธรรม กระบวนการกลุ่มประสบการณ์ หรือแม้กระทั่งพฤติกรรมกรรมการคุมสรา

ในที่นี้จึงจะขอนำผลงานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นสำคัญ ๆ ของทฤษฎี

1. สิ่งเร้าที่ก่อให้เกิดการตระหนักในตนเอง

จากหลักการของทฤษฎีที่ว่า การที่บุคคลได้รับสิ่งเร้าภายนอกที่เป็น สัญลักษณ์ หรือภาพพจน์ของตัวเอง รวมทั้งการรู้สึกว่าการกำลังถูกสังเกตอยู่โดยบุคคลอื่น จะทำให้บุคคลมุ่งความสนใจอยู่ที่ตนเอง ซึ่งจะทำให้เขามีการตระหนักในตนเองเชิงภาวะ-วิสัย และจะส่งผลให้บุคคลนั้นมองสภาพการณ์ต่าง ๆ โดยใช้สายตาของผู้อื่นนั้น มีงาน-วิจัยหลายเรื่องทดสอบเกี่ยวกับสิ่งเร้าเหล่านี้ เช่น HASS (1984) ได้วิจัยเกี่ยวกับการเขียนตัว E บนหน้าผาก และได้พบผลสนับสนุนความคิดนี้ นั่นคือคนที่อยู่ในสภาวะที่มี กล้องถ่ายรูปหรือเครื่องบันทึกเสียงที่กำลังเปิดอยู่ จะเป็นพวกที่มีการตระหนักในตนเองเชิง ภาวะวิสัยสูง และจะเขียนตัว E ในทิศทางที่ใหญ่สังเกตเห็นได้ตามความเป็นจริง ในขณะที่คนที่อยู่ในสภาวะที่ไม่มีสิ่งเร้าเหล่านี้อยู่ หรือมีแต่ไม่ได้กำลังทำงานอยู่จะเป็นผู้ที่ ตระหนักในตนเองต่ำ และผลก็ออกมาในทางตรงกันข้ามกับสถานการณ์แรก นั่นคือ ผู้สังเกตจะเห็นอักษรเป็นรูป E บนหน้าผากของคนเหล่านี้

นอกจากนี้ Davis และ Brock (1975) ยังได้ทำการทดลองโดย ให้นักศึกษาได้รับผลป้อนกลับที่ผิด ๆ เกี่ยวกับคะแนนความคิดสร้างสรรค์ของเขา แล้วให้ นักศึกษาเหล่านี้เฝ้าความหมายของคำสรรพนามภาษาต่างประเทศ ในขณะที่มีการเผชิญหน้า กับกล้องโทรทัศน์หรือกระจก ปรากฏว่าพบผลที่สนับสนุนความคิดของ Duval และ Wicklund อีกเช่นกัน นั่นคือ ยิ่งมีการมุ่งความสนใจอยู่ที่ตนเองมากเท่าใด ก็ยิ่ง มีการใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 ในเงื่อนไขที่มีกล้องและกระจกมากกว่าในเงื่อนไขที่ไม่มี กล้องและไม่มีกระจก

นอกจากการตระหนักในตนเองที่เกิดจากการจัดกระทำแล้ว Carver และ Scheier (1978) ยังได้พยายามที่จะหาความทรงของมาตรวัดความรู้ตัว (Self-Consciousness Scale) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่สร้างขึ้นเพื่อวัดลักษณะการมุ่งความ ใสใจอยู่ที่ตนเองแบบเรื่อรังอีกด้วย โดยพบว่าทั้งกระจก และการปรากฏของผู้ฟังทำให้มี การมุ่งตนเองสูงขึ้น ส่วนมาตรย่อยที่วัดความรู้ตัวส่วนบุคคล (Private Self-Consciousness Subscale) ก็สามารถวัดลักษณะที่ชอบมุ่งความสนใจอยู่ที่ตนเอง ได้เช่นกัน

2. การประเมินตนเอง

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า เมื่อบุคคลเกิดการตระหนักในตนเอง เขาจะมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อสภาวะการณ์นี้ในรูปของการประเมินตนเอง หากพบว่าอรรถาในอุดมคติของเขามีมาตรฐานอยู่เหนือกว่าอรรถาในความเป็นจริง เขาก็จะเกิดความขัดแย้งในทางลบ ซึ่งจะก่อให้เกิดการตำหนิตนเอง หรือลดความนับถือตนเองลง แต่หากพบว่าอรรถาในอุดมคติมีมาตรฐานอยู่ในระดับที่ต่ำกว่าหรือเท่ากับอรรถาในความเป็นจริง ซึ่งสภาพเช่นนี้มักเกิดตามหลังประสบการณ์ความสำเร็จที่เพิ่งผ่านพ้นไปไม่นานนัก เขาก็จะเกิดความขัดแย้งในทางบวก ซึ่งจะนำไปสู่การยกยอตนเอง หรือการเพิ่มความนับถือตนเอง ซึ่งในที่นี้ขอกล่าวถึงผลงานวิจัยเกี่ยวกับประเด็นเหล่านี้ที่ละค่านดังนี้

2.1 การตำหนิตนเอง

งานวิจัยชิ้นแรกทำโดย Ickes, Wicklund และ Ferris (1973 : 202-219) โดยให้นักศึกษาหญิงตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับความขัดแย้งระหว่างอรรถาอุดมคติกับอรรถาในความเป็นจริง กลุ่มตัวอย่างครึ่งหนึ่งตอบแบบสอบถามนี้ในขณะที่ฟังเพลงที่บันทึกเสียงของตนเอง และอีกครึ่งหนึ่งให้ฟังเพลงของนักศึกษาหญิงคนอื่น ผลปรากฏว่า กลุ่มตัวอย่างที่ฟังเพลงเสียงของตนเอง (สภาวะการตระหนักในตนเองสูง) จะประเมินค่าความขัดแย้งสูงกว่ากลุ่มตัวอย่างที่ฟังเพลงเสียงของคนอื่น (สภาวะการตระหนักในตนเองต่ำ) นอกจากนั้นการวิจัยครั้งนี้ยังพบผลที่น่าสนใจอีกว่า สิ่งเร้าที่ก่อให้เกิดการมุ่งความสนใจ เข้าสู่ตนเองนั้นอาจจะมีผลมากที่สุดในช่วงแรกสุดที่สิ่งเร้านั้นปรากฏอยู่

ในการทดลองที่สอง Ickes และคณะ (1973) ได้เหินยวนำให้กลุ่มตัวอย่างเพศชายเกิดความขัดแย้งทางลบก่อนที่จะมีการประเมินตนเอง โดยให้พวกเขาได้รับผลป้อนกลับทางลบในการทำแบบทดสอบหลอก ๆ หลังจากที่ได้รับผลป้อนกลับแล้ว กลุ่มตัวอย่างจะต้องประเมินค่าตนเองในด้านความนับถือตนเอง โดยให้กลุ่มตัวอย่างครึ่งหนึ่งเผชิญหน้ากับกระจกในขณะที่ตอบ การทดลองครั้งนี้วัดเพียงอรรถาที่แท้จริงเท่านั้น ผลปรากฏว่าในข้อกระทงที่วัดความนับถือตนเองนั้นมีผลของการตำหนิตนเองอย่างชัดเจน คือ เมื่อมีกระจกปรากฏอยู่ กลุ่มตัวอย่างจะประเมินค่าต่ำกว่าเมื่อไม่มีกระจก

2.2 การยกย่องตนเอง

ในการทดลองเกี่ยวกับที่กล่าวมาข้างต้นนั้น นอกจากจะมีการให้ผลป้อนกลับทางบวกอย่างมากอีกด้วย และผลป้อนกลับนั้นอยู่ในระดับที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่คาดหมายมาก่อนว่าจะได้รับผลที่น่าพึงพอใจถึงเพียงนั้น เมื่อมีการประเมินค่าตนเองก็พบว่า สภาวะการตระหนักในตนเองก่อให้เกิดผลในทางบวก

Gibbons และ Wicklund (1976) ได้ทำการทดลอง โดยให้กลุ่มตัวอย่างเพศชายทั้งหมดบันทึกเสียงของตนเองไว้ จากนั้นจึงแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกให้ไปพบกับนักศึกษาเพศหญิงที่มีเสน่ห์ และได้รับการประเมินทางบวกเกี่ยวกับลักษณะท่าทางของเขาจากนักศึกษาหญิงนั้น ส่วนกลุ่มที่สองให้ได้รับการประเมินทางลบ หลังจากนั้นผู้ทดลองจะเปิดโอกาสให้กลุ่มตัวอย่างฟังเทปบันทึกเสียงของเขาเอง ผลปรากฏว่ากลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการประเมินในทางบวกจะใช้เวลาในการฟังเทปบันทึกเสียงของตนเองนานกว่าคนที่ได้รับการประเมินในทางลบ

โดยสรุป บุคคลอาจมีประสบการณ์ความขัดแย้งได้ทั้งทางบวกและทางลบ เมื่อเขาคงอยู่ในสภาวะการตระหนักในตนเอง สิ่งสำคัญในการปฏิบัติหน้าที่ของ Wicklund ในปี 1975 ก็คือ การตระหนักในตนเองจะช่วยเพิ่มการทำนิตนเองหรือการยกย่องตนเอง ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่บุคคลได้รับในขณะนั้น

3. การรับรู้สาเหตุ (Attribution)

การตระหนักในตนเองมีอิทธิพลต่อการรับรู้สาเหตุด้วยเช่นกัน เมื่อบุคคลพยายามหาค่าอธิบายให้แก่พฤติกรรมของเขา เขาก็อาจจะอธิบาย 1 ใน 2 ทิศทาง ดังนี้ คือ

3.1 พฤติกรรมของเขาเป็นการสะท้อนถึงบุคลิกภาพ ความสามารถ และความพยายามของตัวเขาเอง

3.2 พฤติกรรมของเขามีสาเหตุมาจากองค์ประกอบทางสถานการณ์ต่าง ๆ ที่อยู่เหนือความควบคุมของเขา

อย่างไรก็ตามเมื่อความสนใจของบุคคลมุ่งสู่ตนเองมากกว่าภายนอก

บุคคลมักรู้สึกว่าการปฏิบัติกรรมของเขาสะท้อนถึงความรับผิดชอบส่วนตัวเขาเองมากกว่า ใ้ได้รับอิทธิพลจากสถานการณ์ภายนอก และถ้าหากว่าทิศทางของการมุ่งความสนใจเป็น ตัวตัดสินว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ มีสาเหตุมาจากใครแล้ว ความพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจใน ผลกรรมก็ไม่น่าที่จะมีผลต่อการรับรู้สาเหตุ นั่นคือ ไม่ว่าผลกรรมจะเป็นไปในทางดีหรือ ทางร้าย ถ้าหากบุคคลมีการมุ่งความสนใจไปที่ตนเองแล้ว เขาก็จะยังคงรับรู้สาเหตุไป ที่ตนเองอยู่นั่นเอง

Duval และ Wicklund (1973) ได้ให้นักศึกษาหญิงในการ ทดลองเรื่องนี้ โดยผู้ทดลองได้อ่านสถานการณ์สมมุติทั้งทางบวกและทางลบอย่างละ 5 สถานการณ์ โดยให้กลุ่มตัวอย่างครึ่งหนึ่งนั่งอยู่หน้ากระจก กลุ่มตัวอย่างอีกครึ่งหนึ่ง ไม่มีกระจกปรากฏอยู่ สถานการณ์สมมุติทางบวก เช่น "สมมุติว่าคุณกำลังจะสอบภาษา- ต่างประเทศ ซึ่งคุณเรียนได้แย่มากมาก่อน คุณจึงขอให้เพื่อนช่วยคุณ เพื่อนได้ช่วยตัวให้ คุณประมาณ 1 อาทิตย์ ในขณะที่เดียวกัน คุณก็ได้ใช้เวลาของคุณเองอย่างมากเตรียม การสอบครั้งนี้ ผลปรากฏว่าคุณสอบได้ ๕+" ส่วนสถานการณ์สมมุติในทางลบ เช่น "ขณะที่คุณขับรถไปตามถนนด้วยความเร็วเกินขีดจำกัดอยู่ 5 ไมล์ ทันใดนั้นมีเด็กเล็ก ๆ คนหนึ่งวิ่งออกมาเก็บลูกบอล แล้วคุณก็ชนเขา" กลุ่มตัวอย่างจะต้องระบุว่า สถานการณ์ เหล่านี้มีสาเหตุมาจากตัวเองกี่เปอร์เซ็นต์ และมีสาเหตุมาจากส่วนอื่น ๆ กี่เปอร์เซ็นต์ ปรากฏว่าทั้งในสถานการณ์สมมุติทางบวกและทางลบ กลุ่มตัวอย่างในสถานการณ์ที่มีกระจก จะรู้สึกรับผิดชอบในสถานการณ์เหล่านี้มากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่ไม่ได้อยู่หน้ากระจก นอกจากนี้ งานวิจัยบางชิ้นยังได้จัดกระทำให้เกิดสภาวะการตระหนักในตนเองเชิงภาวะวิสัยโดยการให้ กล้องถ่ายวิดีโอ (Arkin และ Duval, 1975 : 427-438) ซึ่งเป็นการศึกษา เกี่ยวกับการรับรู้สาเหตุเช่นเดียวกัน และให้ผลใกล้เคียงกัน

ส่วนการนำมาทรวัดความรู้ตัว (Self-consciousness scale) มา ศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับการรับรู้สาเหตุนั้น ได้ทำการศึกษาวิจัยโดย Buss และ Scheier (1976 : 463-468) โดยนำมาทรวัดความรู้ตัวส่วนบุคคล (Private Self-Consciousness Subscale) มาใช้ในการแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็นคนที่มีความรู้ตัวสูง และคนที่มีความรู้ตัวต่ำ จากนั้นจึงเสนอสถานการณ์สมมุติ (ซึ่งเป็นสถานการณ์ เกี่ยวกับของ Duval และ Wicklund, 1973) ให้กลุ่มตัวอย่างระบุว่า การกระทำ

ของเขาเป็นเหตุให้เกิดผลนั้น ๆ เป็นปริมาณเท่าใด (โดยคิดเป็นเปอร์เซ็นต์) เมื่อเปรียบเทียบกับภาระกระทำของสิ่งอื่นหรือบุคคลอื่นในสถานการณ์นั้น ซึ่งผลปรากฏว่า คนที่มีความรู้ตัวสูงจะระบุดังความรับผิดชอบที่ตนเองมีต่อสถานการณ์นั้น ๆ มากกว่าคนที่มีความรู้ตัวต่ำ ไม่ว่าจะได้รับสถานการณ์สมมุติทางบวกหรือทางลบ

แนวความคิดเกี่ยวกับการรับรู้สาเหตุ (Attribution)

การรับรู้สาเหตุจะเกิดขึ้นเมื่อใด

แม้ว่ามนุษย์จะเป็นพวกที่อยากรู้อยากเห็น แต่ก็ไม่ใช่ว่าเขาจะถามว่า "ทำไม" กับทุกสิ่งที่เกิดขึ้น เขาจะไม่ค้นหาคำตอบแล้วถามว่าทำไมพระอาทิตย์จึงขึ้น หรือทำไมรถเมล์จึงเริ่มเคลื่อนเมื่อไฟแดงเปลี่ยนเป็นไฟเขียว การกระทำของมนุษย์ และปรากฏการณ์ทางธรรมชาติอาจจะไม่ก่อให้เกิดความพยายามทางปัญญาอย่างมากในการที่จะแสวงหาคำอธิบายสาเหตุที่ถูกต้อง มนุษย์มักมีแนวโน้มที่จะใช้ทรัพยากรทางปัญญาของตนเอง เขามักหลีกเลี่ยงการใช้ความคิดเป็นส่วนมาก ถ้าเช่นนั้น อะไรคือสภาพการณ์ที่จะทำให้บุคคลต้องแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับสาเหตุ

คำตอบก็คือ บุคคลมักมีความอยากรู้อยากเห็นอย่างยิ่งเกี่ยวกับการหาเหตุผลเมื่อบางสิ่งที่ไม่คาดหวังมาก่อน หรือไม่ปกติใดเกิดขึ้น เหตุการณ์ที่ไม่คาดหวังมาก่อนจะก่อให้เกิดความต้องการที่จะมีความสามารถในการทำนายเพิ่มขึ้น ทั้งเพื่อป้องกันความประหลาดใจที่ไม่พึงปรารถนา และเพราะความสามารถในการทำนายจะช่วยให้บุคคลสามารถควบคุมสภาพแวดล้อมได้ ดังนั้น ผู้อ่านหนังสือพิมพ์ ทางกาบานเมือง หรือนักสังคมศาสตร์ จึงต้องการคำตอบเมื่อเกิดการปะทะกันอย่างรุนแรง หรือการก่อความไม่สงบของนักศึกษา มากกว่าเมื่อสิ่งต่าง ๆ ดำเนินไปตามครรลองปกติ Lau and Russell (1980) พบว่า ผลที่ไม่เป็นไปตามคาดหวังของการแข่งขันฟุตบอลทั้งระดับโลกและระดับสโมสร เมื่อเทียบกับการเป็นคอถอก่อนการแข่งขัน ก่อให้เกิดการอธิบายถึงสาเหตุในคอลัมน์กีฬาตามหน้าหนังสือพิมพ์มากกว่าที่ผลการแข่งขันเป็นไปตามที่หวัง นักหนังสือพิมพ์จะทำการรับรู้สาเหตุอย่างมากเมื่อทีมที่มั่งคั่งเสี่ยงเป็นฝ่ายพ่ายแพ้หรือชนะอย่างหวุดหวิด

การได้รับเกรงที่ไม่ดีในการสอบทั้ง ๆ ที่บุคคลคิดว่าเขาทำได้ดี จะทำให้เขาพยายามแสวงหาคำอธิบายมากกว่าการเขาได้รับเกรงตามที่คาดหวัง ซึ่งอาจจะเป็นการถามตัวเองว่าฉันเรียนหนักพอหรือเปล่า, อาจารย์คิดเกรงยากหรือเปล่า หรือว่าฉันเข้าใจคำถามผิด ในทำนองเดียวกัน การถูกปฏิเสธอย่างไม่มีเชื้อโง่จากเพื่อนสนิท จะก่อให้เกิดการพิจารณาหาเหตุผลสำหรับเหตุการณ์นี้มากกว่าการถูกปฏิเสธจากคนแปลกหน้า กล่าวโดยสรุป แม้วาบุคคลจะมีการวิเคราะห์หาสาเหตุของเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยปรกติอยู่แล้ว แต่การวิเคราะห์ถึงสาเหตุนั้นจะมีความสำคัญเป็นพิเศษ เมื่อบุคคลถูกทำให้ประหลาดใจหรือตกศอกคามโดยเหตุการณ์ซึ่งทำลายความเชื่อหรือความคาดหวังของเขา

เหตุการณ์ที่เลวร้าย เจ็บปวด หรือไม่เป็นที่พอใจ ก็จะทำให้เกิดการแสวงหาคำอธิบายถึงสาเหตุด้วย ผู้ที่ประสบกับเหตุการณ์ที่เข้มข้นที่สุดในชีวิตก็มักจะอยู่ในกระบวนการนี้เช่นกัน Taylor (1982) พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ตกเป็นเหยื่อของโรคมะเร็ง ร้อยละ 95 ได้พยายามที่จะระบุหรืออธิบายสาเหตุของโรคร้ายนี้ ในขณะที่สมาชิกในครอบครัวของคนเหล่านี้ ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับความเจ็บปวดน้อยกว่า มีเพียงร้อยละ 70 เท่านั้นที่พยายามจะทำการอธิบายสาเหตุ

ทฤษฎีการรับรู้สาเหตุ

ทฤษฎีการรับรู้สาเหตุเป็นการรวบรวมความคิดเกี่ยวกับเวลาและวิธีที่บุคคลจะทำการอธิบายสาเหตุ ทฤษฎีเหล่านี้พยายามที่จะตรวจสอบว่าบุคคล เชื่อมโยงและใช้ข่าวสารในลักษณะที่วิทยาศาสตร์อย่างไรในการลงความเห็นตัดสินเกี่ยวกับสาเหตุ แม้จะมีความเชื่อว่าการกระตุ้นให้เกิดกระบวนการรับรู้สาเหตุเป็นเรื่องเกี่ยวกับแรงจูงใจ แต่การวิเคราะห์สาเหตุโดยตัวมันเองก็ถูกเชื่อว่าเป็นเหตุขึ้นโดยทางปัญญาในวิถีทางที่ไม่มีอคติ ส่วนความผิดหลากหลายหรืออคติในการรับรู้สาเหตุนั้น โดยทั่วไปแล้วเชื่อกันว่าขึ้นอยู่กับองค์ประกอบทางแรงจูงใจและอารมณ์เป็นสำคัญ นักจิตวิทยาได้พิจารณาว่าการรับรู้สาเหตุเป็นสิ่งสำคัญ เพราะการรับรู้สาเหตุจะช่วยส่งเสริมการตัดสินใจครั้งต่อไป ปฏิบัติทางอารมณ์ และพฤติกรรมในอนาคต

แนวคิดทางทฤษฎีเกี่ยวกับการรับรู้สาเหตุเริ่มต้นโดยการเสนอของ Heider (1958) เขาสนใจว่าบุคคลรับรู้ว่าจะอะไรเป็นสาเหตุของอะไรได้อย่างไร เขาได้เสนอว่ามีแรงจูงใจสำคัญ 2 อย่างในคนทุกคน นั่นคือ ความต้องการเข้าใจโลก และความต้องการควบคุมสภาพแวดล้อม และสิ่งที่จำเป็นในการทำความเข้าใจให้กับแรงจูงใจก็คือ ความสามารถที่จะทำนายว่าบุคคลกำลังจะปฏิบัติอย่างไร ถ้าหากเราไม่สามารถทำนายได้ เราก็มองโลกแบบเคาสุ่ม ประหลาดใจ และไม่สามารถปะติดปะต่อได้ เราจะไม่ทราบว่าจะคาดหวังรางวัลหรือการลงโทษสำหรับการทำงานของเรา คำชมเชยหรือคำตำหนิจากเพื่อน

ในทำนองเดียวกัน เพื่อที่จะควบคุมสภาพแวดล้อมรอบ ๆ เราได้อย่างน่าพอใจ เราต้องสามารถทำนายพฤติกรรมของผู้อื่นได้ด้วย เช่น ในการหลีกเลี่ยงจากอุบัติเหตุ เรามีความจำเป็นที่จะต้องสามารถทำนายได้ว่า รถบรรทุกใหญ่ข้างหน้าเราจะไม่หักเลี้ยวข้างหน้าเราอย่างกะทันหัน

ในการที่จะสามารถทำนายได้ว่าคนอื่น ๆ กำลังจะปฏิบัติเช่นไร เราต้องการทฤษฎีพื้นฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ Heider ได้เสนอไว้ว่าไม่ใช่แต่เพียงนักจิตวิทยาเท่านั้น หากแต่เป็นมนุษย์ทุก ๆ คน ที่แสวงหาคำอธิบายพฤติกรรมของคนอื่น Heider ได้เรียกสิ่งนี้ว่า จิตวิทยาแบบไร้เดียงสา (Naive Psychology) นั่นคือ มันเป็นทฤษฎีทั่วไปเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์ที่ได้รับการเกิดขึ้นโดยคนธรรมดาทุกคน

Heider ได้นำเอารูปแบบการรับรู้วัตถุของ Brunswik (1956) ซึ่งอธิบายว่าบุคคลรับรู้วัตถุอย่างไร มาเป็นพื้นฐานทฤษฎีของเขา เขาได้ชี้ว่า การรับรู้ทางสังคมมีความคล้ายกันมากกับการรับรู้วัตถุในทางของความต้องการที่จะพิจารณาคุณสมบัติของบุคคลเป้าหมาย, คุณสมบัติของผู้รับรู้, บริบทและวิธีที่การรับรู้เกิดขึ้น เขาเชื่อว่าการรับรู้สาเหตุขึ้นอยู่กับการรับรู้แรงจูงใจของผู้กระทำ, ความสามารถหรือองค์ประกอบทางสถานการณ์ซึ่งสนับสนุนการกระทำ โดยสรุปแล้ว Heider เชื่อว่าประเด็นที่เป็นแกนในการรับรู้สาเหตุอย่างมากที่สุด คือ การรับรู้สาเหตุไปที่

สภาวะภายใน หรือไปที่ปัจจัยภายนอก สภาวะภายในได้แก่ ลักษณะบุคลิกภาพ อารมณ์
ทัศนคติ ความสามารถ และความพยายาม ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ สิ่งอื่น ๆ
นอกเหนือบุคคลนั้น เช่น สภาพแวดล้อมโดยทั่วไป บุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง รางวัด
การลงโทษ โสภณ เคราะห์ หรือลักษณะของงาน เป็นต้น

นักเรียนที่สอบตกต้องการที่จะทราบว่า เป็นเพราะเขาไม่ตั้งใจ เรียนเพียงพอ
(สาเหตุภายใน) หรือเพราะคำสอนของอาจารย์มีความกำกวม แบบเรียนยากเกินไป
หรือข้อสอบไม่มามาตรฐาน (สาเหตุภายนอก) ซึ่งถ้าจะรับรู้สาเหตุภายในทิศทางใดนั้น
ขึ้นอยู่กับข้อมูลที่เขามีอยู่ ถ้าหากมีหลักฐานที่หนักแน่นเกี่ยวกับลักษณะภายใน ก็จะมี
การรับรู้สาเหตุว่าเกิดจากปัจจัยภายใน ในทางตรงกันข้าม ถ้าไม่มีหลักฐานเกี่ยวกับ
ปัจจัยภายใน หรือมีแต่เพียงน้อยนิด แต่มีหลักฐานหนักแน่นในด้านปัจจัยภายนอก การ
รับรู้สาเหตุว่าเกิดจากปัจจัยภายนอกก็จะเกิดขึ้น

นอกเหนือจากการเสนอแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับการรับรู้สาเหตุแล้ว Heider
ยังมีอิทธิพลอย่างมากต่องานวิจัยเชิงประจักษ์ในเรื่องเกี่ยวกับการรับรู้ความรับผิดชอบ
ต่อเหตุการณ์ (Attribution of Responsibility) อีกด้วย นอกจากนี้
แนวคิดของเขายังกระตุ้นให้เกิดงานวิจัยจำนวนมากเกี่ยวกับการรับรู้สาเหตุ ทั้งใน
แง่ของการพัฒนาทฤษฎีและการประยุกต์ทฤษฎีไปใช้ในด้านต่าง ๆ เช่น ประสิทธิภาพ
ในการเรียนหรือการทำงาน พฤติกรรมความช่วยเหลือ ความพึงพอใจระหว่างบุคคล
หรือความเก๋มกค เป็นต้น

สำหรับในส่วนของการพัฒนาทฤษฎีนั้น แนวคิดของ Heider ได้ก่อให้เกิด
เกิดทฤษฎีการรับรู้สาเหตุที่สำคัญ ๆ หลายทฤษฎี ซึ่งได้แก่ ทฤษฎีความสอดคล้องของ
การอนุมาน (Correspondent Inference Theory) ของ Jones และ
Davis (1965) เขาเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ก็ตามจากสภาวะการตั้ง
คำถามไปตามปรกติจะก่อให้เกิดการรับรู้สาเหตุ ในการบรรลุถึงคำอธิบายที่เหมาะสม
สำหรับพฤติกรรมของบุคคลนั้น ผู้สังเกตจะใส่ใจสิ่งซึ่งหลาย ๆ อย่างเกี่ยวกับบุคคลและ
สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องในการระบุความรับผิดชอบของบุคคลต่อสิ่งที่เกิดขึ้น หาก

ไม่พบวาทภาพแวดล้อมเป็นคำอธิบายที่เหมาะสมสำหรับพฤติกรรมนั้น ผู้สังเกตก็จะรับรู้สาเหตุของพฤติกรรมไปที่ลักษณะบุคลิกภาพส่วนบุคคล, แรงจูงใจ หรือลักษณะนิสัยของผู้กระทำพฤติกรรมนั้น

ทฤษฎีต่อมาคือทฤษฎีการแปรรวม (Covariation Theory) ของ Kelley (1967) ซึ่งอธิบายว่าบุคคลใดก่อรูปการรับรู้สาเหตุอย่างไรเมื่อเหตุการณ์เดียวกันนั้นเกิดขึ้นจากหลายสาเหตุ ตามทฤษฎีนี้จะใช้หลักการแปรรวมในการตัดสินว่า ผลกรรมที่เป็นปริศนานั้นมีการแปรเปลี่ยนไปอย่างไรในด้านความเด่นชัด, ความคงเส้นคงวา และความเป็นเอกฉันท์ เป้าหมายของกระบวนการนี้ก็เพื่อรับรู้สาเหตุของผลกรรมไปที่เหตุการณ์ที่คงที่นั่นเอง

งานในแนวอื่นอีก 3 แนว ก็ได้รับอิทธิพลอย่างมากจากแนวคิดเรื่องการรับรู้สาเหตุเช่นกัน ทฤษฎีการที่ตราทางอารมณ์ (Emotional Lability Theory) ของ Schachter (1964) ได้ตรวจสอบการรับรู้สาเหตุสำหรับสภาวะที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ ทฤษฎีการรับรู้ตนเองของ Bem (Self-Perception Theory) (1972) ได้ขยายแนวคิดเกี่ยวกับการรับรู้สาเหตุไปในแง่มุมของการรับรู้ตนเอง และท้ายที่สุดคืองานวิจัยของ Rotter และคณะ (1966) ซึ่งได้ศึกษาในเรื่องของความแตกต่างระหว่างบุคคลโดยนำมาเชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องการรับรู้สาเหตุ เขาได้เสนอว่าบุคคลอาจแบ่งออกตามลักษณะการรับรู้ที่มาของการควบคุม (Locus of Control) ได้เป็น 2 พวกใหญ่ ๆ คือ พวกที่มีแนวโน้มที่จะรับรู้สาเหตุต่าง ๆ เกิดขึ้นจากอำนาจภายนอก (Externals) และพวกที่มีแนวโน้มที่จะรับรู้สาเหตุต่าง ๆ เกิดขึ้นจากอำนาจภายในตนเอง (Internals)

ความคลาดเคลื่อนในการรับรู้สาเหตุ

จากที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ดูเหมือนว่าการรับรู้สาเหตุนั้นเป็นกระบวนการที่มีเหตุผลค่อนข้างสูง ไม่ว่าเราจะนำเอากรอบความคิดที่เสนอโดย Jones และ Davis หรือความเห็นของ Kelley มาใช้ ภาพโดยรวมก็必将มีความคล้ายกันมาก นั่นคือบุคคลจะพยายามที่จะแสวงหาสาเหตุที่อยู่เบื้องหลังการกระทำของบุคคลอื่น ๆ โดยมุ่ง

ไปสู่ข้อสรุปอย่างเป็นระบบ โดยทั่วไปแล้วภาวะรวมเหล่านี้นั้นมีความถูกต้อง แต่อย่างไรก็ตามมีอคติที่สำคัญบางอย่าง ซึ่งเป็นแนวโน้มที่จะทำให้เราเกิดความผิดพลาดอย่างมากมาในการรับรู้สาเหตุพฤติกรรมของบุคคลอื่น หรือแม้กระทั่งของตัวเอง ความคลาดเคลื่อนหรืออคติที่บุคคลมักจะใช้อย่างคงเส้นคงวาในกระบวนการรับรู้สาเหตุ ความคลาดเคลื่อนเหล่านี้มีหลายประเด็น เช่น

1. ความคลาดเคลื่อนขั้นมูลฐานในการรับรู้สาเหตุ (The Fundamental Attribution Error) ซึ่งเชื่อว่าบุคคลมักจะรับรู้พฤติกรรมของคนอื่นว่าเกิดจากลักษณะนิสัยโดยละเอียดของบุคคลประกอบทางสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น บริบท หรือ บทบาท สมมุติว่าเราเห็นผู้หญิงคนหนึ่งเอาจานข้าวหลงบนโต๊ะของผู้อื่นคนหนึ่งที่นั่งอยู่ในโต๊ะเดียวกัน หลักฐานการวิจัยต่าง ๆ ได้ชี้ว่า เรามักสรุป (จะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม) ว่าผู้หญิงคนแรกเป็นคนอารมณ์ร้าย ซึ่งเราควรระวังหลีกเลี่ยงในทุกกรณี ส่วนใหญ่แล้วเรามักจะรับรู้การกระทำของคนอื่นว่าเป็นเพราะเขาเป็น "คนอย่างนั้น" องค์ประกอบทางสถานการณ์หลาย ๆ อย่าง ซึ่งอาจมีผลต่อพฤติกรรมของเขาได้ถูกละเลยไป อย่างในกรณีนี้ ความจริงแล้วอาจเป็นเพราะผู้หญิงคนนั้นถูกยั่วเย้าอย่างรุนแรงจากผู้อื่นคนหลังก็ได้ คำอธิบายสำหรับความคลาดเคลื่อนกรณีนี้เกี่ยวข้องกับความจริงที่ว่า เมื่อเราสังเกตพฤติกรรมของคนอื่น เรามีแนวโน้มที่จะมุ่งความสนใจไปที่พฤติกรรมของเขา ดังนั้นบริบทที่เกิดเหตุการณ์นี้จึงมีความสำคัญน้อยลงไป จึงไม่ค่อยมีใครตระหนักถึงอิทธิพลของสาเหตุทางสถานการณ์ต่าง ๆ คำอธิบายที่สองก็คือความจริงแล้วบุคคลอาจสังเกตองค์ประกอบทางสถานการณ์เช่นกัน แต่เห็นว่าไม่มีน้ำหนักเพียงพอ กล่าวอีกนัยหนึ่ง บุคคลไม่ได้รับรู้ว่ามีผลสำคัญเท่ากับสิ่งที่คน ๆ นั้นได้กระทำลงไปจริง ๆ

2. อคติที่เกิดจากความหลงตนเอง (Egocentric Bias) บุคคลมักจะอ้างว่าผลกระทบที่เกิดจากการทำงานร่วมกัน เกิดจากการกระทำของตัวเองมากกว่าคนอื่น ๆ สิ่งนี้อาจจะเรียกได้ว่าเป็นอคติที่เกิดจากความหลงตนเอง Ross และ Sicoly (1979) ได้ทำการศึกษาหลายการทดลองในการประเมินค่าคู่สมรส เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน หรือการประเมินค่า

ของนักศึกษาเกิดขอลมหายใจวิทยาลัยถึงบทบาทของเขาในการแข่งขันที่ผ่านมา และการประเมินค่าของนักศึกษาวิทยาลัย เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาตรีของเขา ในแต่ละกรณี กลุ่มตัวอย่างมักระบุว่าเขามีส่วนร่วมมากเกินไป ความจริงเสมอ Sande, Ellard, และ Ross (1986) พบผลเช่นนี้ซ้ำในการทดลอง ซึ่งนักศึกษาได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ตรวจการ, คนงาน, หรือผู้สังเกตการณ์ ในการคัดเลือกบุคลากรเขาทำงาน ปรากฏว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มที่จะประเมินค่าตนเองมีส่วนร่วมในงานนี้มากกว่าคนกลุ่มอื่นในการสังเกตสนใจของกลุ่ม ไม่ว่าเขาจะอยู่ในบทบาทใดก็ตาม แลหากกลุ่มประสบความสำเร็จในการทำงาน บุคคลนั้นก็มักจะกำหนดว่าความสำเร็จนั้นเกิดจากยูรวมงานของเขามากกว่า คำอธิบายสำหรับอคติในกรณีนี้อาจเป็นไปได้ เพราะมันเป็นการง่ายสำหรับบุคคลในการที่จะสังเกตรวบรวม และระลึกถึงการมีส่วนร่วมของตนเองมากกว่าการมีส่วนร่วมของคนอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกรณีพัฒนาการที่ใคร่จะช่วยส่งเสริมการนับถือตนเองของเขา

3. อคติที่เกิดจากการปกป้องตนเอง (Self-Serving Bias)

อาจเป็นไปได้ว่า อคติที่เกิดจากแรงจูงใจที่ธรรมดาที่สุดในกระบวนการรับรู้สาเหตุ ก็คือ อคติที่เกิดจากการปกป้องตนเองนั่นเอง ตัวอย่างที่ง่ายที่สุด ก็คือ เรายอมรับสาเหตุแห่งความสำเร็จของเราเกิดจากปัจจัยภายใน เช่น ความสามารถของเราเอง, การทำงานอย่างหนัก หรือความดีของเราโดยทั่วไป และเรามักกำหนดความสำเร็จของเรามาจากสาเหตุภายนอก เช่น โชคร้าย หรือ อากาศเลว เป็นต้น เช่น ในงานวิจัยเรื่องหนึ่ง นักศึกษาวิทยาลัยได้ทำการรับรู้สาเหตุของการได้เกรด A หรือ B ในการสอบของพวกเขามาเกิดจากปัจจัยภายใน เช่น ความสามารถ และ ความพยายาม ในขณะที่เขาจะรับรู้สาเหตุของการได้เกรด C, D, หรือ F ว่าเกิดจากองค์ประกอบภายนอก เช่น ความยากของข้อสอบ และ โชคร้าย (Bernstein, et al., 1979)

Riess และ Taylor (1984) ได้ศึกษาผู้เขาแข่งขันสักกีฬา 200 คน ในสถานที่เล่นสกีในสหรัฐอเมริกา เขาพบว่า ผู้เล่นจะระบุชัยชนะของพวกเขาว่าเกิดจากองค์ประกอบภายใน เช่น ความสามารถและความพยายามมากกว่าเมื่อ

พวกเขาแพ้อย่างเห็นได้ชัด และอคติในการปกป้องตนเองอย่างเดียวกันนี้ ได้ปรากฏออกมาในการวิเคราะห์คำอธิบายของผู้เล่น และโค้ช หลังการแข่งขันเกี่ยวกับผลของการแข่งขันกีฬาฟุตบอลระดับอาชีพ, วิทยาลัย, และระดับโลก โดยรวบรวมจากคำพูดของคนเหล่านี้ ในบทความในหนังสือพิมพ์ (Lau และ Russell, 1980) พบว่า การรับรู้สาเหตุเขาสุภายในมีถึง 80% สำหรับผู้ชนะ และ 53% สำหรับผู้แพ้ ผู้จัดการทีมชนะในการแข่งขันระดับโลกมีการรับรู้สาเหตุว่าเกิดจากองค์ประกอบภายใน โดยกล่าวว่า ผู้เล่นตัวเอกของเขา "ทำมันทั้งหมด" ในขณะที่ผู้เล่นทีมแพ้จะอธิบายผลกระทบอย่างเดียวกันไปที่องค์ประกอบภายนอกว่า "ฉันคิดว่าเราเล่นได้ดี แต่เราโชคไม่ดีเลย" แม้แต่นักข่าวของเมืองตนเองก็มีแนวโน้มที่จะให้เหตุผลเขาข้างทีมเมืองของตนเอง โดยมักจะให้คำอธิบายเขาสุภายในเมื่อทีมเมืองของเขาชนะมากกว่าเมื่อทีมของเขาแพ้

อคติในการปกป้องตนเองเหล่านี้ได้รับการทดสอบด้วยวิธีที่ง่ายที่สุดในความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรส โดยเฉพาะคู่ที่มีความขัดแย้งในชีวิตสมรสอย่างมาก Holtzworth-Munroe และ Jacobson (1985) ได้เปรียบเทียบคู่สมรสที่เต็มไปด้วยความทุกข์กับคู่สมรสที่มีการปรับตัวดี โดยในตอนแรกจะให้คู่สมรสแต่ละคนอธิบายถึงเหตุการณทางบวกและทางลบ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของเขา จากนั้นจึงถามเหตุผลคนเหล่านี้ว่าเขาคิดว่าทำไมสิ่งเหล่านี้จึงเกิดขึ้น พบว่า การรับรู้สาเหตุมีแนวโน้มที่จะเข้ากันได้กับนิยามเรื่องอคติในการปกป้องตนเอง นั่นคือ คู่สมรสที่มีความทุกข์มีแนวโน้มมากกว่าคู่สมรสที่มีการปรับตัวดีในการที่จะทำลายชื่อเสียงในทางพฤติกรรมทางบวกของคุณของตน โดยการรับรู้สาเหตุของพฤติกรรมทางบวกว่าเกิดจากสิ่งแวดล้อมภายนอก หรือโดยการกล่าวว่ามีไม่ได้เกิดขึ้นอย่างไม่เจตนาหรือไม่สมัครใจในทางตรงกันข้าม เขาก็จะรับรู้สาเหตุแห่งพฤติกรรมทางลบของคุณสมรส เช่น การไม่ตรงต่อเวลา เรื่องนี้สรุปว่า การรับรู้สาเหตุอย่างมีอคติเช่นนี้จะก่อให้เกิดความขัดแย้งในชีวิตสมรสอย่างสม่ำเสมอตลอดไป รวมทั้งเป็นการทำลายความพยายามใด ๆ ก็ตามที่อีกฝ่ายหนึ่งอาจจะทำเพื่อให้สถานการณ์ดีขึ้น

อคติที่เกิดจากการปกป้องตนเองนั้น อาจเกิดความหลากหลาย แต่ Bradley (1978) ได้เสนอว่า วิธีที่ธรรมชาติที่สุด ก็คือ การที่ความในเชิงแรงจูงใจ การรับรู้สาเหตุในเชิงปกป้องตนเอง เรนนี้ทำให้บุคคลรู้สึกดีขึ้น และทำให้เกิดการนับถือตนเองเพิ่มขึ้น อคตินี้จะมีความรุนแรงมากขึ้นในการทำงานที่มีความเกี่ยวข้องกับอัตราสูง เมื่องานมีความสำคัญต่อบุคคลมาก บุคคลก็จะเกิดแรงจูงใจให้ม้อคติในการรับรู้สาเหตุ เพื่อป้องกันอรรถาของเขามาก (Miller, 1975) ยิ่งไปกว่านั้น อคตินี้จะมี ความรุนแรงสำหรับผู้กระทำมากกว่าผู้สังเกต ซึ่งอาจเป็นเพราะผู้กระทำมีส่วนได้ ส่วนเสียทางอารมณ์มากกว่า (Stephan, 1975) ดังนั้น อาจคาดได้ว่าผู้สังเกต ที่ถูกแนะนำให้เห็นใจผู้กระทำก็จะแสดงถึงอคติน้อย เช่น Could และ Sigall (1977) ได้บอกให้กลุ่มตัวอย่างเห็นใจบุคคลเป้าหมาย เช่น "ขณะที่คุณกำลัง ดูเขานั้น จงวาดภาพว่าเขารู้สึกอย่างไร พยายามลืมหัวคุณเอง" แล้วให้พวกเขา ใ้คิดว่า บุคคลที่เป็นเป้าหมายสำเร็จหรือล้มเหลวในการทำงานด้วยความเห็นอกเห็นใจ นี้เอง กลุ่มตัวอย่างได้รับรู้สาเหตุแห่งความสำเร็จของบุคคลเป้าหมายไปที่ องค์ประกอบภายใน และรับรู้สาเหตุแห่งความล้มเหลวไปที่องค์ประกอบภายนอก

ข้อค้นพบทั้งหมดนี้ชี้ให้เห็นว่า อคติในการปกป้องตนเองนั้นจะมีมากขึ้นใน ขณะที่ส่วนได้ส่วนเสียทางอารมณ์ของผลจากการทำงานเพิ่มขึ้น นั่นคือ ในขณะที่ ความสำเร็จหรือความล้มเหลวมีความสำคัญต่อบุคคลมากขึ้น ดังนั้นจึงมีหลักฐานว่า ความต้องการที่จะส่งเสริมการนับถือตนเอง และที่จะป้องกันตนเองออกจากการสูญเสีย ความนับถือตนเอง อย่างน้อยที่สุดก็มีส่วนในการเกิดอคติที่เกิดจากการปกป้องตนเอง ในการรับรู้สาเหตุ

จากแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการตระหนักในตนเอง เชิงท้าววิสัย และการรับรู้สาเหตุ ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการตระหนักในตนเอง และลักษณะของผลกระทบกับการรับรู้สาเหตุว่าจะมีลักษณะสอดคล้องกับงานวิจัยที่มี ผู้ทำในต่างประเทศหรือไม่ อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการรับรู้สาเหตุของกลุ่มตัวอย่างที่มีการตระหนักในตนเองสูง และกลุ่มตัวอย่างที่มีการตระหนักในตนเองต่ำ
2. เพื่อศึกษาการรับรู้สาเหตุของกลุ่มตัวอย่างที่มีการตระหนักในตนเองสูง และกลุ่มที่มีการตระหนักในตนเองต่ำในกรณีผลกระทบบวกและผลกระทบลบ

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. การตระหนักในตนเอง หมายถึง แนวโน้มที่บุคคลจะใส่ใจใน ความรู้สึกนึกคิด ค่านิยม และมาตรฐานส่วนตัวของเขาเอง
2. ผลกระทบทางบวก หมายถึง ผลที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความพอใจ
3. ผลกระทบทางลบ หมายถึง ผลที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความไม่พอใจ
4. การรับรู้สาเหตุ หมายถึง การรับรู้ถึงสาเหตุของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นของบุคคล ซึ่งจะมี 2 ทิศทาง คือ
 - 4.1 การรับรู้สาเหตุเข้าสู่ตนเอง คือ การรับรู้สาเหตุการณที่เกิดขึ้นมีสาเหตุมาจากตนเอง
 - 4.2 การรับรู้สาเหตุออกสู่ภายนอก คือ การรับรู้สาเหตุการณที่เกิดขึ้นมีสาเหตุมาจากปัจจัยภายนอก ซึ่งอาจได้แก่บุคคลอื่นที่มีส่วนเกี่ยวข้อง รวมถึงสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ด้วย

สำหรับการวิจัยครั้งนี้จะมุ่งศึกษาการรับรู้สาเหตุเข้าสู่ตนเองเป็นสำคัญ

ขอบเขตของการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ปีการศึกษา 2533 จากโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาในกรุงเทพมหานครทั้งชายและหญิง จำนวนประมาณ

800 คน ซึ่งมาจากการเลือกตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มตามระดับชั้น (Stratified Random Sampling)

2. ตัวแปรที่ศึกษา

2.1 ตัวแปรอิสระ มีทั้งสิ้น 2 ตัว คือ

2.1.1 ลักษณะการตระหนักในตนเองซึ่งวัดจากมาตรวัด

ความรู้ตัวส่วนบุคคล แบ่งเป็น การตระหนักในตนเองสูง และการตระหนักในตนเองต่ำ

2.1.2 ลักษณะของผลกระทบในสถานการณ์สมมุติ แบ่งเป็น

ผลกระทบทางบวก และผลกระทบทางลบ

2.2 ตัวแปรตาม คือ คะแนนการรับรู้สาเหตุเข้าสู่ตนเอง

ข้อตกลงเบื้องต้นของการวิจัย

เกณฑ์ที่ใช้แบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็นกลุ่มที่มีการตระหนักในตนเองสูง และกลุ่มที่มีการตระหนักในตนเองต่ำ เพื่อการทดสอบสมมติฐาน จะใช้วิธีการแบ่งตามค่าเปอร์เซ็นต์ไทล์ที่ 25 และ 75

สมมติฐานในการวิจัย

ผู้วิจัยนำแนวคิดจากทฤษฎีการตระหนักในตนเองเชิงภาวะวิสัยของ Duval และ Wicklund มาตั้งเป็นสมมติฐานในการวิจัย เพื่อทดสอบว่าผลการวิจัยในครั้งนี้จะสอดคล้อง และเป็นไปตามทฤษฎีการตระหนักในตนเองเชิงภาวะวิสัยหรือไม่ โดยสมมติฐานการวิจัยมีดังนี้

1. ในกลุ่มที่ตระหนักในตนเองสูง ผู้ที่ได้รับผลกระทบบวกและผู้ที่ได้รับผลกระทบลบจะรับรู้สาเหตุเข้าสู่ตนเองไม่แตกต่างกัน
2. ในกลุ่มที่ตระหนักในตนเองต่ำ ผู้ที่ได้รับผลกระทบบวกจะรับรู้สาเหตุเข้าสู่ตนเองมากกว่าผู้ที่ได้รับผลกระทบลบ
3. กลุ่มที่ตระหนักในตนเองสูงจะรับรู้สาเหตุเข้าสู่ตนเองมากกว่ากลุ่มที่ตระหนักในตนเองต่ำ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ทำให้ไต่ทาบเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างภาวะตระหนักในตนเอง ลักษณะของผลกรรม และการรับรู้สาเหตุว่าจะเป็นไปตามทฤษฎีการตระหนักในตนเองเชิงภาวะวิสัยของ Duval และ Wicklund หรือไม่
2. เพื่อเป็นแนวคิดพื้นฐานในการนำไปประยุกต์ใช้กับกรณีอื่น ๆ เช่น การศึกษาพฤติกรรมก้าวร้าว หรือพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางสังคม เป็นต้น
3. เพื่อเป็นการนำเสนอโน้ตค้นใหม่ ๆ ทางจิตวิทยาสังคม เพราะแม้ว่าทฤษฎีจะถูกเสนอมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1972 แต่จากการศึกษาของผู้วิจัยยังไม่พบว่ามีผู้ใดนำทฤษฎีนี้มาศึกษาอย่างจริงจังในประเทศไทย ทั้ง ๆ ที่ในต่างประเทศมีงานวิจัยจำนวนมากที่ศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีอย่างกว้างขวาง